

ЎҚУВЧИЛАРНИНГ МУСИҚАНИ ИДРОК ЭТИШЛАРИДА ХАЛҚ ИЖОДИ ЎЙИНЛАРИНИНГ ИМКОНИАТЛАРИ

Қурбонова Моҳигул Шониёзовна

*Қарши давлат университети, Санъатшунослик факультети
Муסיқий таълим кафедраси ўқитувчиси*

Психолог олимларнинг фикрига кўра болалар фаолиятида ўйинларнинг муҳим аҳамиятга эга эканлиги ёки ўйинлар болалар психологиясини ўзгаришида, улардаги психологик жараёнларнинг ривожланишида ва умумий психологик фаолиятнинг энг олий даражага кўтарилишида алоҳида ўрин тутиши ҳақида кўпгина илмий фикрлар айтиб ўтилган.

Шу фикрларга мувофиқ айтиш мумкинки, болалардаги ижодий фаолиятнинг максимал ривожланишида турли ўйинлар муҳим аҳамият касб этади. Замондош психологлардан Б.Д.Элькониннинг фикрига қараганда ўйинларнинг ривожланиш тарихини баҳолаш дастлаб тарихий нуқтаи назардан К.Гроосга тегишлидир. У ўзининг тадқиқотларида жуда катта аниқ материалларга таяниб ўйинларнинг аҳамиятини ва биологик моҳиятини очиб берган.Унда ўзининг олиб борган ишлари ҳақида ўйинларнинг болалар психологиясини тушуниш ва ривожланишдаги аҳамиятини унганча ҳеч ким ўрганиб чиқмаганлиги ҳақида гапирган.Унинг назариялари чет эл психологиясида 30 йилдан кўпроқ ҳуқумронлик қилиб келди. Унинг назарияси тарафдорларига болалар психологияси бўйича Эд.Клаперид, Ст.Холь, Дж.Дюби, К.Бюллер, В.Тернларни киритиш мумкин. Улар ўйин назарияларига қўшимчалар, тузатишлар киритишган. Замонавий психологик педагогик фанларда К.Грооснинг ғояси асосан тарихий аҳамиятга эга бўлсада, болалар психологиясининг ривожланишида ҳам муҳим аҳамиятга эга эканлиги бошқа чет эллик олимлар (Дж.Брунер, Ж.Пиаже) ва ватандош олимларимиз томонидан эътироф этилади.

Ҳозирги вақтда мамлакатимиздаги психологик педагогик фанларда ўйинларнинг психологик аспекти кенг кўламда ўрганилмоқда, бу борада С.Т.Шатинскийни, П.П.Блонскийни ҳамда Д.Б.Эльконинни кўрсатиш мумкин. У инсон ҳаётида ўйинларнинг тутган ўрнини шундай таърифлайди: "Ўйинлар орқали нафақат интеллектуал қобилият ривожланади, янгидан шаклланади балки, боланинг атроф муҳитга нисбатан муносабати тубдан ўзгаради, бу борада бошқа фикрларга нисбатан бўлган муносабати ва дунёқарашини кординациялаш рўй беради". У ўйинларни "ижтимоий муносабатлар арифметикаси" -деб тарифлайди ва бу ҳолатни у онтагинезни маълум этапларида юзага келишини қайд қилади. Бола томонидан катталар дунёсини тушунишдаги хал қилувчи психик функция деб тушунунтиради. Инсон умрининг турли даврлари ичида ўйин ички дунёқарашлар қарамақаршиликларини енгиш ва янги фаолиятларни юзага келишида ҳал қилувчи роль ўйнайди. Ўйинга турли ҳил жараёнларнинг ўзига хос альтернатив соҳаларини ўз

ичига оладиган ва ривожланиб борадиган ахлоқ модели сифатида қаралади. Ҳар қандай ўйинда ҳам шахснинг ўзига хос эркин дунёқарашлари, ижод импульслари ва нимани устун ёки нимани кейин қўйиш тушунчалари киритилган бўлади. Б.Г.Ананьев, Л.С.Выгодский, А.Л.Леонтьев, Д.Н. Узнадзе ва бошқа психологларнинг тадқиқотларида ўйиннинг социал психологик феномендаги роли ўрганилган. Чунончи, Б.Т.Ананьев таъкидлашича ўйин инсон фаолиятининг алоҳида кўриниши бўлиб, у ўзининг ривожланиш тарихига эга. Ўйин инсон ҳаёти даврларининг барчасини ўз ичига олади. Л.С.Выгодский ўйин боланинг онгли потенциалини реализация қилишда муҳим аҳамиятга эга эканлигига алоҳида эътибор беради. Унинг фикрига кўра, кўриб билиб бошидан кечирган хотираларни қайта кўриб чиқиш, уларни қайтадан шакллантириш ва келажакка доир масалаларни қўйишлар асосий вазифа сифатида қайд қилинади. Бу жараёнда одам ўзини ўзидан юқори даражада ва кундалик ахлоқидан юқори ҳолатда сезади. Унинг фикрича ўйин келажакдаги воқеа ходисаларни ривожлантирадиган “ойна” сифатида таърифланади. Инсон ўйин давомида ўзининг ўтмишидаги ривожланишини сакраб ўтади.

Л.А.Байкова ўйиннинг икки томонлама характерли эканлигини таъкидлайди.

Биринчидан, ўйин иштирокчилари ҳаракат кўрсаткичлари билан аниқ, баъзан эса ностандарт ҳаракатларни ижро этади.

Иккинчидан, ўйин жараёнида бажариладиган ҳатти ҳаракатлар шартли бўлиб, реал ситуациялардан четга чиқиш имкониятларини яратади. Ушбу ҳолат психологик таранглик ҳолатларини тарқатишда яхши ёрдам беради. Аниқ натижаларга алоҳида эътибор қиладиганлар учун ҳаётдаги турли туман муваффақиятсизликлар улардаги ривожланишни пасайтириб, секинлаштириб юборади. Ўйин эса кишини ҳаётий тажрибалар билан бойитиб, реал ҳаётда муваффақиятларга эришиш учун имкон яратади.

Педагог олим А.С.Газман ўйин инсон учун маънавий ва жисмоний қониқиш ҳосил қиладиган жараён деб тушунтиради. Унинг фикрича, ўйин бир вақтнинг ўзида 2 та катта ўлчамда юз беради. Яъни ҳозирги бор ҳолат ва келажакда амалга ошириладиган жараёнлар. Бир томондан бола учун у айна вақтда хушвақтлик берса, иккинчи томондан келажакдаги қандайдир ҳолатларни моделлаштиради. Бўлажак ишларнинг сифати, ҳолати ижодий ёндашув каби ҳолатларни юзага келишида ёрдам қилади. Шундай қилиб ўйин орқали бола борлиқни ўзгартириш имкониятига эга бўлади.

Ўйинларнинг моҳияти болаларда борлиқни қайта тиклаб, намойиш қилиш қобилиятидир. Ўйин болада дунёга нисбатан ўзининг дунёни ўзгартувчанлик хоҳишини шакллантирадиган ҳолат бўлиб, бунда у ўз фаолиятининг эгаси сифатида гавдаланади. Ўйинда маълум бир эришилган натижа эмас, балки ўйин ҳатти ҳаракатлари билан организмдаги ички кечинмалар юзага келади. Ўйинлар маълум тарихий тараққиётга эга бўлиб, педагогик жараёнга чуқур кириб борган интеллектуал маънавий ривожланишни кўрсатадиган, акс эттирадиган ҳолатдир.

Хулоса қилиб айтганда, халқ ижоди ўйинларини ташкил қилиш ва режалаштириш болаларда фольклёрни тушуниш билан бирга ҳалқ ҳаётини ўрганишга олиб келади .

Фойдаланилган адабиётлар:

1.Бойчечак. Болалар фольклори. Мехнат қўшиқлари (Тузувчи: О.Сафаров, К.Очилов) Т.: Адабиёт ва санъат, 1983.

2.Виноградов Г.С. Русский детский фольклор. Иркутск. 1990.

3.Галиев Ш. Ўзбек болалар ўйин фольклорининг таснифи ва поэтикаси фил.фан.ном....дис. Т.: 1998.

4.Галиев Ш.Ўзбек болалари ўйин фольклори. Т.: Фан, 1998. .

5. Примов Р. Т. РОЛЬ МУЗЫКАЛЬНОГО НАСЛЕДИЯ ПРЕДКОВ В РАЗВИТИИ ЛИЧНОСТИ //Журнал научных публикаций аспирантов и докторантов. – 2015. – №. 11. – С. 81-82.

6. Мурадов М. К., Халикова М. К. МУЗЫКАЛЬНОЕ ВОСПИТАНИЕ В ДОШКОЛЬНЫХ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ УЧРЕЖДЕНИЯХ //Журнал научных публикаций аспирантов и докторантов. – 2018. – №. 7. – С. 60-61.

7. Курбанова М. Ш., Курбанов Ш. К. СТРЕСС И ДИСТРЕСС В МУЗЫКЕ //Культура, наука, образование: проблемы и перспективы. – 2017. – С. 230-233..